

עליית עיוור לקריאת התורה בשבתות ובימים טובים

ויקטור חי בוחניק
רב קהילת אור החיים, רחובות

- א. מבוא
- ב. מחלוקת הראשונים
- ג. הכרעת הבית יוסף
- ד. מחלוקת אחרונים בדעת הבית יוסף
- ה. פסיקתם של הרמ"א ואחרוני אשכנז
- ו. פסיקתם של השו"ע ואחרוני ספרד
- ז. מנהג תימן
- ח. לסיכום

א. מבוא

נאמר במשנה (מגילה כד ע"א): "קטן קורא בתורה ומתרגם, אבל אינו פורס על שמע! ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו. פוחח פורס את שמע ומתרגם, אבל אינו קורא בתורה ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו. סומא פורס את שמע² ומתרגם. רבי יהודה אומר: כל שלא ראה מאורות מימיו – אינו פורס על שמע".

- 1 פורס על שמע פירושו: עשרה אנשים שהתפללו ביחד ולא שמעו קדיש וקדושה, ועכשיו התקבצו למקום אחד ורוצים לומר קדיש וברכו וקדושה. עיין שו"ע סט, א ומשנ"ב ס"ק א אם הדין הזה נוהג עכשיו. וכן נחלקו בזה הרב עובדיה שפוסק כדעת השו"ע שנוהג דין זה, והרב משאש כתב בשם מאמר מרדכי שאין המנהג כן. וע"ע כה"ח ופס"ת שם.
- 2 וכן פסק בשו"ע סט, ט: "סומא אע"פ שלא ראה מאורות מימיו יכול לפרוס על שמע אפילו בזמן שהפורס היה מברך גם יוצר המאורות להוציא אחרים ידי חובתן

פירש רש"י: "קטן אינו פורס על שמע - לפי שהוא בא להוציא רבים ידי חובתן, וכיון שאינו מחויב בדבר - אינו מוציא אחרים ידי חובתן. ואינו נושא את כפיו - אם כהן הוא, שאין כבוד של צבור להיות כפופין לברכתו. פוחח - במסכת סופרים מפרש: כל שכרעיו נראין. ערום ויחף מתרגם: ערטילאי ופוחח.³ פורס את שמע - דהא מחויב בברכה. אבל אינו קורא בתורה - משום כבוד תורה. וכן לפני התיבה. וכן בנשיאות כפים - גנאי הוא לצבור".

המשנה עוסקת במי יכול לפרוס על שמע, ומי יכול להיות שליח ציבור, ועונה: ילד קטן שהגיע לחינוך יכול לקרוא בתורה ולתרגם את התורה, אבל לא יכול להיות שליח ציבור ולפרוס על שמע. וכן פוחח יכול רק לפרוס על שמע ולתרגם, אבל אינו רשאי לקרוא בתורה או להיות שליח

מפני שגם הוא חייב בברכת יוצר המאורות כמו אחרים הפקחים לפי שהוא נהנה במאורות שרואין הפקחין שיוכלו לראותו ולהורות אותו הדרך אשר ילך בה". וכ"כ הלוש בסעיף ב. וכ"כ הגר"ז סעיף ט. וכ"כ בערוך השלחן סעיף טו. לגבי ברכת מאורי האש כתב השו"ע בסימן רחצ, יג "סומא אינו מברך". ומוסיף המשנ"ב בס"ק לד ששאר הברכה אומר. ולגבי הדלקת נרות שבת - פסק המשנ"ב בשם המ"א בסימן רסג ס"ק יד, אשה סומא גם כן יכולה לברך על נר שבת שהרי נהנית גם כן מהמאורות, אבל אם יש לה בעל פקח הוא יברך. וכ"פ בחזו"ע שבת א. והוסיף בהערה באות יב כך: "ומכל מקום נראה שאם הבעל רוצה שאשתו הסומא תברך, לגרום לה קורת רוח, רשאי, כי רק מהיות טוב כתבו האחרונים שהבעל מברך".

לגבי סומא בברכת הלבנה עיין להרב עובדיה יוסף בספרו חזו"ע ברכות בעמודים תפז-תצ, שמביא בזה מחלוקת אחרונים, שדעת המהרש"ל ומ"א ופר"ח שמברך, והטעם שלא אמרו שצריך שהוא יהנה מאורה אלא שהעולם יאותו לאורו, כי ברכה זו על בריאת העולם וחידושו נתקנה, וגם לסומא יש הנאה בעקיפין מאור הלבנה, וכדין ברכת יוצר המאורות. אולם לדעת המהריק"ש, הרדב"ז, החיד"א ובן איש חי אין לברך. והטעם מדקדוק לשון חז"ל שאמרו הרואה לבנה בחידושה, כדין ברכת מאורי האש. וכן אמרו במסכת סופרים שתולה עיניו כנגד, הרי שצריך להביט בה. והרב עובדיה מכריע לא לברך מדין סב"ל. ולגבי ברכת החמה פסק שם הרב עובדיה שלא לברך מדין סב"ל, אבל נכון מאוד שישמע מפי שליח ציבור המברך ויצא ידי חובה לכל הדעות.

3 השו"ע נג, יג פסק כך: "פוחח, והוא מי שבגדו קרוע וזרועותיו מגולים, לא ירד לפני התיבה". ופסק המשנ"ב שם שמי שזרועותיו וגם כתפיו מגולים שאינו יכול להיות שליח ציבור, ואינו קורא בתורה שגנאי הוא, אבל פורס על שמע בלבד.

ציבור או לשאת כפיו אם הוא כהן. לגבי הסומא, העיוור, המשנה נוקטת שני דברים שהוא יכול לעשות: א. לפרוס את שמע; ב. לתרגם את התורה. אבל במשנה לא מבואר מה דין סומא בקריאת התורה.⁴ על כן יש לעיין אם באמת עיוור רשאי לעלות ולקרוא בתורה. אמנם המשנה לפני כן ציינה שפוחח אינו קורא בתורה, אז אולי מכח חוסר ציון העובדה שעיוור אינו יכול לקרוא בתורה, נאמר שעיוור רשאי לקרוא בתורה. וכן ראיתי שמביא המאירי בשם יש מתירים שמטעם זה ממש מתירים לסומא לקרוא בתורה. וכן העיר ערוך השולחן קלט, ח. ועוד, אולי העיוור אינו רשאי לקרוא בתורה בגלל שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בעל פה. וכ"כ פסקי רי"ד על מגילה שם ועוד ראשונים. ואע"פ שהתוספות בב"ק דף ג ד"ה כמתרגם כתבו שמשום עת לעשות לה' הפרו תורתך, אפשר לעיוור גם לומר דברים שבכתב בעל פה. וכ"כ מ"א מט ס"ק א. וכ"כ משנ"ב שם. אולי זה דווקא בינו לבין עצמו אבל כדי להוציא הרבים יד"ח אינו רשאי, כי לא מספיק לשמוע את מה שכתוב בתורה, אלא צריך לקרוא את מה שכתוב בתורה ורק אז יוצאים ידי חובת קריאת התורה. וכ"כ תוספות תמורה יד ע"ב. וכ"כ משנ"ב שם ס"ק ב בשם העטרת זקנים והגר"א, שיש הרבה פוסקים הסוברים שהאיסור הוא דווקא אם מוציא בזה אחרים ידי חובה. אמנם המאירי מביא בשם יש מתירים להקל בזה, ומה שכתוב דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בעל פה זה דווקא במי שאפשר לו בכתב. אבל להלכה גם המאירי חולק על היש מתירים ואוסר לסומא לקרוא בתורה. וע"ע שו"ע באו"ח סימן מט, סימן נג סע' יד וסימן

4 להיות שליח ציבור גם אדם סומא רשאי להיות. וכ"כ הרמב"ם בהלכות תפילה ח, יב. וכ"כ הריטב"א מגילה כד ע"א. וכ"כ המאירי שם בשם גדולי המחברים (אבל דעת המאירי עצמו שאינו יכול להיות שליח ציבור). וכ"פ שו"ע נג, יד: "סומא יורד לפני התיבה, ובלבד שלא יקרא בתורה, משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה". ומסביר המשנ"ב שם משום שסומא אפילו בשתי עיניו חייב בכל המצוות מן התורה. ולגבי תפילות בימים נוראים מביא מחלוקת באחרונים: דעת החוות יאיר, שאין להעלות סומא לתפילות ימים נוראים אם יש שם אחר ראוי והגון כמותו. ודעת הא"ר שמוטר. וגם לחוות יאיר זה דווקא שלא למנותו לכתחילה, אבל אם נעשה סומא אין לסלקו מלהיות שליח ציבור. וע"ע כה"ח שם. לגבי חרש - כתב המשנ"ב שם בשם ר' עקיבא איגר שלא יהיה שליח ציבור, כיוון שלכתחילה צריך להשמיע לאזנו.

קמד סע' א בדין דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בעל פה. וכן מצאתי בנוסח המשנה שברי"ף במסכת מגילה וכן בספר האשכול שגרסו במשנתנו שסומא לא יקרא בתורה, והטעם הוא משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בעל פה. וכ"כ פסקי רי"ד. וכ"כ המאירי שם. ובפרט שמדובר כאן בדבר שצריך להוציא את הציבור ידי חובת קריאת התורה. אבל עדיין אפשר לומר שהסומא כן יכול לעלות לתורה ולברך ויעמוד ויקשיב לבעל הקורא ויכוון לצאת ידי חובה מדין שומע כעונה וייחשב כאילו הסומא קרא בתורה. או שמא גם זה אינו מועיל, ומצוות קריאת התורה יש לה דין מיוחד שלא נאמר בה דין שומע כעונה (כקורא).

ב. מחלוקת הראשונים

וראיתי לרבותינו הראשונים שנחלקו בדין זה אם יש דין שומע כעונה בקריאת התורה כמובא בב"י.

וז"ל הב"י קמא, ב: 5

ומ"ש רבינו (הטור) ומיהו אם יודע לקרות כשמקרין אותו שפיר דמי. כן כתב הרא"ש בתשובה כלל ג' (סי' יב) אם קורא עם החזן ויודע להבין ולחבר האותיות ולקרותם עם החזן מיקרי שפיר קריאה אבל שיברך הוא על מה שהחזן קורא והוא לא יקרא כלל לא יתכן עכ"ל. והטעם מפני שצריך שידע לקרות מתוך הכתב מה שמקרין אותו שאסור לקרות בתורה אפילו אות אחת שלא מן הכתב וכמו שכתב רבינו ירוחם (נ"ב ח"ג כ.). בשם תשובת הרשב"א (ח"ז סי' שסא) וכן כתוב בשבלי הלקט (סי' לו) וכן משמע מדברי הרמב"ם בפ"ב מהלכות תפילה (ה"ח) שכתב שאסור לקרות שלא מן הכתב אפילו תיבה אחת וכן נראה (מההיא) מלשון תשובת הרא"ש שכתבתי וכן כתב הריב"ש בתשובה (סי' רד) והביא ראיה לדבר וכן כתב מהר"י ן' חביב ז"ל. ודלא כדכתב נמוקי יוסף (מגילה כד. ד"ה ר' יהודה) בשם ספר האשכול (ח"ב עמ' 69) דהא דתנן בפרק הקורא את המגילה עומד סומא אינו קורא בתורה היינו לומר דאינו קורא

5 אשתדל להתמקד בדעת מרן הב"י, ובמה שכתב בבית יוסף.

על פה אבל אוקומי אינש אחרינא שפותח ורואה והסומא מברך
ועומד בצדו שפיר דמי והכי מצי עביר חתן סומא' עכ"ל. וכן מצאתי
בשם ספר אגודה דסומא כהן קורא בתורה. ואין לסמוך על דבריהם
נגד כל הני רבוותא...

וממשיך הב"י וכותב:

ומתוך לשון הרא"ש שכתב רבינו (הטור) יתבאר לך שצריך העולה
לקרות בנחת עם שליח ציבור כדי שלא תהא ברכתו לבטלה וכן
כתבו התוספות בסוף פרק קמא דבבא בתרא (טו. ד"ה שמנה פסוקים).
ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב שמעתי שכתוב בספר הזוהר
שאין לקרות כלל אלא אחד וראוי לחוש לדבריו אם האמת הוא כך
שאני לא ראיתי כתוב אלא ששמעתי עכ"ל. ואני הכותב זכיתי
למצאו והוא בפרשת ויקהל (רב:) וז"ל ואסיר למיקרי באורייתא
בר חד בלחודוי ושתקין ושמעין מלה מפומיה כאילו קבלין לה האי
שעתא מטורא דסיני ומאן דקרי באורייתא ליהוי חד קאים עליה
ושתיק דלא ישתכח בר דיבור חד בלחודוי לא תרין דיבורים לשון
הקודש חד וחד הוא לא תרין ואי תרין משתכחין בס"ת גריעותא
דרזא דמהימנותא איהו וגריעו דיקרא דאורייתא. וקודם לזה כתוב אי
ההיא צלותא אשתמעת לאודנין דבר נש לית מאן דציית לה לעילא
ולית דצייתין ליה אחרנין בר מאן דשמע בקדמיתא בגין כך בעי
לאסתמרא דלא ישמעון לההיא צלותא בני נשא ותו דמילתא דצלותא
אתאחדא בעלמא עילאה ומלה דעלמא עילאה לא איצטריך למישמע
כגוונא דא מאן דקרי בספרא דאורייתא חד קארי וחד לישתוק ואי
תרי קראן באורייתא גרעי מהימנותא לעילא ע"כ. וכיון דלדברי
הזוהר אסור לקרות אלא אחד לבד ועכשיו שנהגו ששליח ציבור הוא

6 לתועלת המעיין אביא את מ"ש הרב ד"ר רצון ערוסי במאמרו "הסומא וקריאת
התורה בציבור" בהכנת דעת האשכול. וז"ל: "כלומר מותר להזמין חתן סומא
לקריאת התורה בציבור, ומישהו לידו יעמוד יראה מקום הקריאה יכר ויקרא. היתר
זה הוא רק פיוס של כבוד לחתן הסומא, ואין בו מאומה. שכן הסומא לא עושה דבר,
פרט שהוא עומד ליד התורה כאילו היה קורא בתורה". וקצת קשה על דבריו, שלא
מובן מה רצה האשכול לחדש. שאיזה איסור הלכתי יש לעומד ליד הקורא בתורה.

הקורא העולה אסור לקרות אע"פ שלדברי הפוסקים צריך לקרות ואם לא יקרא כתבו דהוי ברכה לבטלה מאחר שלא נזכר זה בתלמוד בהדיא לא שבקינן דברי הוזהר מפני דברי הפוסקים. ועוד דהא איכא למימר דכל שהעולה שומע מה ששליח ציבור קורא ומכוין לכו לדבריו הרי הוא כקורא דשומע כעונה (סוכה לח): הילכך צריך ליזהר העולה מלקרות עם שליח ציבור. ומיהו אפשר שאפילו לדברי הוזהר רשאי לקרות והוא שלא ישמיע לאזניו וכן משמע מהלשון השני שכתבתי דמדמה ליה לתפלה שאסור להשמיע לאזניו ואע"פ שבלשון הראשון שכתבתי לא הזכיר אלא דיבור אפשר דכל שאינו משמיע לאזניו לא קרי ליה דיבור. וכן ראוי לעשות לקרות העולה בנחת בענין שלא ישמיע לאזניו.⁷

בסיכומם של דברים, תחילה הב"י מביא הרבה ראשונים (רא"ש, רמב"ם, רשב"א ועוד) הסוברים בפשטות שאין דין שומע כעונה בקריאת התורה, ולכן על העולה לקרוא יחד ובלחש עם הבעל-קורא, ואם לא יקרא בדרך ברכה לבטלה. ואין אפשרות שהעולה יברך ובעל הקורא יוציא אותו ידי חובת קריאת התורה. לכן אין להעלות לקריאת התורה עמי הארצות וסומא.⁸ הב"י מזכיר שמיעוט ראשונים (נימוקי יוסף בשם האשכול)

7 הדרכי משה קמא, ב סובר שגם הוזהר מודה שמותר לקרוא בלחש עם הבעל קורא ואפילו שישמיע לאזניו אבל לא יקרא בקול, וכן המנהג. וגם כל דברי הוזהר הם מתייחסים רק למנהג הגמרא שהעולה לתורה הוא היה בעצמו קורא בתורה ולא היה בעל קורא בתורה, ולכן גם אי אפשר לטעון שדעת הוזהר שיש דין שומע כעונה בקריאת התורה. וז"ל: "ולי נראה שאין הכרח בדברי הוזהר כלל יותר ממה שמוזכר במגילה דבתורה לא יקראו שנים שפירשו הפוסקים דמיירי בקול רם משום דתרי קלי לא מישתמע. והוא הדין בדברי הוזהר מיירי בכהאי גוונא. ותדע שהרי בימי הוזהר לא נהגו מנהגא דידן שהשליח צבור היה קורא הכל אלא העולה היה קורא כדין התלמוד ולכך כתב שם דלא יקרא אחר עמו ומה שכתב דלהוי חד קאים עליה ושתיק וכתב נמי חד קרי וחד לישתוק דמשמע קצת שהיו נוהגים מנהגא דידן אינו כן אלא ר"ל כמו שהוא בתוספתא דבעינן אחד שמחזן על הקורא והוא בעי לישתוק ואין לזוז מדברי הפוסקים אף אם היו דברי הוזהר חולקים עליהם כן נ"ל דלא כב"י שכתב דלא שבקינן דברי הוזהר מפני דברי הפוסקים והוצרך לעשות פשרה ביניהם. ובתוספות פרק ראוהו ב"ד (מסכת ר"ה דף כז. ד"ה אבל שנים) כתבו בהדיא דהמנהג בזמן הזה ששנים קורין".

8 האמת יורה דרכו שברמב"ם ועוד ראשונים חוץ מדעת הרא"ש והטור לא ברור שאין דין שומע כעונה בקריאת התורה. אבל מה שברור גם לדעתם שסומא אינו יכול

סוברים שיש דין שומע כעונה בקריאת התורה,⁹ ולכן אפשר להעלות לקריאת התורה עמי הארצות וסומא לתורה. הב"י מכריע כדעת רוב הראשונים שאין דין שומע כעונה בקריאת התורה. אבל לאחר מכן הב"י מביא את דעת הזוהר שאין לקרוא אפילו בלחש עם הבעל-קורא, אלא צריך לשתוק. כלומר לזוהר יש דין שומע כעונה בקריאת התורה.

ג. הכרעת הבית יוסף

כדי להכריע בין הפוסקים לזוהר הציע הב"י שלוש אפשרויות:

- א. הלכה כדעת הזוהר שהעולה לתורה אין לו לקרוא יחד עם הבעל-קורא. אמנם כאשר הזוהר חולק על התלמוד, פוסקים כתלמוד שהוא ספר מחייב יותר מהזוהר, אבל בדבר שאינו מבואר להדיא בתלמוד אלא בפוסקים, הולכים כמו הזוהר - אפשר להבין שבכל מצב הב"י מכריע כזוהר נגד הפוסקים.
- ב. לכו"ע יש דין שומע כעונה בקריאת התורה, ומתאים לדברי הזוהר.¹⁰
- ג. גם הזוהר מודה שאם קורא בלחש ואינו משמיע לאוזניו, דינו כשותק ואין שום איסור בדבר.

לעלות ולקרוא בתורה ולהוציא רבים יד"ח כיוון שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בעל פה.

9 וכ"כ בשו"ת יחו"ד ח"ב סימן יא בשם שו"ת משאת בנימין סימן סב שלדעת האשכול יש דין שומע כעונה בקריאת התורה. וז"ל: "נמצא שלפי דעת בעל האשכול, אף על פי שהסומא אינו יכול לקרות שלא מן הכתב, שדברים שבכתב אין אתה רשאי לאומרם בעל פה, מכל מקום כששומע מפי השליח צבור שקורא מתוך הכתב שבספר תורה נחשב כאילו הוא בעצמו קורא מתוך הכתב משום ששומע כעונה, ולכן רשאי לעלות ולברך על קריאת השליח צבור". וכ"כ הרב משאש בשו"ת שמש ומגן חאו"ח ח"א סימן יא. אמנם הרב דוד יוסף בשו"ת אוצרות יוסף בסימן ג כתב שמבואר באשכול שהעולה לקריאת התורה צריך לקרוא בלחש עם הבעל קורא, ואין לומר כאן את הדין של שומע כעונה. וכתב עוד שם שדוחק לומר בדברי האשכול שמ"ש שהעולה קורא בלחש עם הבעל קורא הוא רק למצוה מן המובחר ולא לעיכובא.

10 ואיני יודע איך מסתדר הדין הזה של שומע כעונה עם הרא"ש והטור שמצריכים לקרוא בלחש עם הבעל-קורא ואם לא - ברכתיו לבטלה. לכן התירוץ השני קשה להבנה לראשונים שמצריכים קריאה עם הבעל-קורא. וע"ע בשו"ת שמש ומגן ח"א חאו"ח סימן יא שגם הוא הקשה כן, וכן הביא בשם עמק יהושע ממין להקשות כן. וע"ע דרכי משה סימן קמא אות ב בדעת הזוהר.

הב"י מכריע בסוף דבריו שראוי לעשות כתירוץ השלישי שהעולה לתורה יקרא בלחש, ואפילו לא ישמיע לאוזנו, עם הבעל-קורא.

ד. מחלוקת אחרונים בדעת הבית יוסף

ונשאלה השאלה, האם הב"י דחה את התירוץ הקודמים של דין שומע כעונה בקריאת התורה, וכן את הכלל שפוסקים כדעת הזוהר נגד הפוסקים, וקיבל רק את התירוץ השלישי, או שעדיין אפשר להשתמש גם בתירוץ הנוספים?

אחר חיפוש מצאתי בשו"ת אור לציון להרב בן ציון אבא שאול זצ"ל (ח"ב פ"ט הלכה ו בהערה שם באות ו בעמוד פו) כי הנוהגים להעלות סומא לתורה יש להם על מה לסמוך גם לדעת מרן הב"י שלא דחה את דברי הזוהר לגמרי. וכ"כ הרב משאש בשו"ת שמש ומגן ח"א סימן יא בשם הרב עמק יהושע ממין שכתב שמרן פוסק כדעת הזוהר אפילו כנגד הפוסקים, ולכן פסק הב"י כדעת הזוהר, והתירוץ האחרים שכתב הב"י הם רק למתק הדין. וכן נראה מדברי מהרי"ץ, הרב יחיא צאלח, בשו"ת פעולת צדיק ח"ג סימן קצד שכתב בהבנת הב"י, "הרי לך מבואר דאם הש"צ קורא הוא עצמו תו לא אכפת לן מהעולה אם קורא או לאו ואין ברכתו לבטלה דלא שבקינן דברי הזוהר מפני הפוסקים. ועוד דכיון דהעולה מכיון לש"צ הוי שומע כעונה". וכן משמע מהדרכי משה קמא, ב שהבין שמרן הב"י פוסק כדעת הזוהר כנגד הפוסקים. וכן משמע מדברי ערוך השולחן קמא, ה שדעת הב"י שיש דין שומע כעונה. וז"ל: "ורבינו הב"י בספרו הגדול כתב די"ל דאף אם לא קרא כלל הוי שומע כעונה". אמנם, הרב עובדיה יוסף בשו"ת יבי"א ח"ט חאו"ח סימן קח בהערות על הספר אור לציון באות עד, כתב לדחות את הבנתו של האו"ל בדעת מרן הב"י ולדעתו מרן בב"י פסק שאין דין שומע כעונה בקריאת התורה. וז"ל:

ומה שכתב (האור לציון) בביאורים שהנוהגים להעלות סומא לס"ת, יש להם על מה שיסמוכו, אף לדעת מרן, כיון שפסק בב"י בסימן קמא ס"ב כדברי הזוהר שא"צ העולה לקרוא כלל, אלמא שיוצא ידי חובה מדין שומע כעונה, א"כ אף הסומא יכול לעלות לס"ת. דבריו תמוהים, שהרי מרן בש"ע בסימן קלט ס"ג פסק להדיא

שהסומא אינו עולה לס"ת, ומלבד מה שמרן פירש שכוונת הזוהר דהיינו שלא ישמיע לאזנו, אבל צריך לקרוא בלחש עם הש"צ הקורא בתורה... ועוד שנראה שבסומא גם הזוהר מודה שאינו יוצא י"ח בשמיעה בלבד, שכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו,¹¹ וכיון שאסור לקרוא אפילו אות אחת מהקריאה בעל פה, אין להעלות סומא לס"ת אף לדברי הזוהר.

כלומר, הרב עובדיה יוסף דוחה את הסברו של האור לציון משני טעמים:

- א. השו"ע פסק במפורש שאין מעלין סומא לספר תורה.
- ב. הב"י הסביר את הזוהר כדעת הפוסקים שיקרא בלחש, כלומר שאין דין שומע כעונה בקריאת התורה.

ואם אפשר לומר כי נלע"ד שגם הרב עובדיה הרגיש בחולשת הדברים שכתב לבאר שהב"י לא פסק כדעת הזוהר שיש דין שומע כעונה בקריאת התורה, ולכן היה צריך להוסיף שבסומא גם הזוהר מודה שאין להעלותו, ושאינו יוצא ידי חובתו בשמיעה בלבד, כיוון שכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו.¹²

11 וכ"כ הפמ"ג במשבצות זהב קמא, ג, וז"ל: "הנה סומא י"ל דלא שייך שומע כקורא, דאין ראוי לבילה. גם לומר סומא מברך וש"ץ קורא על סמך ברכתו, י"ל כל שאין מחויב בדבר אינו מוציא רבים ידי חובתו, וסומא אפשר אין מחויב מיקרי, דאי אפשר לומר שומע כקורא. ולפי זה סומא אין מברך על מקרא מגילה ויקרא אחר על סמך ברכתו, דאין מחויב בדבר הוה". ועיין בהערה הבאה מה שכתבנו בזה.

12 וראיתי בספר עטרת שלמה (ביאורים ובירורים בספר אור לציון) שכתב שהכלל הזה שכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו לא נאמר בדין דרבנן. וכ"כ בשו"ת משאת בנימין סימן סב, דלא אמרינן את הכלל הזה אלא בדבר שהוא מן התורה כגון מנחות וחליצה אבל קריאה שאינה אלא מדרבנן לא אמרינן שאין ראוי מעכב. ובנוסף לכך דעת ערוך השולחן קלט, ח שסומא חשוב ראוי לבילה כיוון ששומע וגם קורא ומה שאינו יכול לקרוא מתוך הכתב אין זה מעכב כיוון שזה רק למצוה מן המובחר. וז"ל: "ומה שהקשינו הא אינו ראוי לקרות יש לומר לפמ"ש התוספות ישנים ביומא דף ע'. דזה דברים שבכתב אי אתה רשאי לומר בע"פ אינו אלא למצוה מן המובחר ולא לעיכובא ע"ש. וא"כ סומא דא"א בעניין אחר מותר לכתחלה ובוה ניחא דהא מצינו רב יוסף ורב ששת שאמרו ההגדה כמבואר בפסחים קטז". וע"ע באריכות בשדי חמד מערכת כללים כלל לו שמביא בזה מחלוקת גדולה באחרונים אם אמרינן את הכלל הזה גם במידי דרבנן.

וכן הרב שלום משאש בשו"ת שמש ומגן חאו"ח ח"א סימן יא כתב שמרן בב"י לא פסק כדעת הזוהר לברו, אלא כפשרה שעשה בין הזוהר ובין הפוסקים, כתירוץ השלישי. וז"ל:

דאין ראה ברורה שמרן סובר לפסוק כהזוהר נגד כל הפוסקים, דאף שכתב בב"י סימן קמא דלא שבקינן דברי הזוהר מפני דברי הפוסקים, הרואה יראה דתיכף ומיד הוצרך להוסיף שני טעמים, א'. להשוות הפוסקים עם הזוהר מטעם שומע כקורא. ב'. להשוות הזוהר עם הפוסקים שהעולה יקרא בנחת עם השליח ציבור ולא ישמיע לאזניו...

ומסביר עוד שם שהב"י כתב לדחוק בדעת הזוהר עד כדי הוצאת דין חדש שאם אינו משמיע לאוזניו דינו כשותק, הלכה שהיא קשה מאוד לביצוע, וגם שינה מדין התפילה ששם כתב שצריך המתפלל שמונה עשרה להשמיע לאוזניו דלא כזוהר. כדי ליישב הזוהר עם הפוסקים ולא יפסוק כהזוהר לברו. ולכן ברור שפסקו של מרן בשו"ע הוא על פי הפשרה שעשה בבית יוסף ולא כהזוהר לברו, שיש לקרוא בלחש עם הבעל קורא. וע"ע באריכות בשו"ת שמש ומגן שם, ובספרו תבואות שמש חאו"ח סימן סז בדיון מהי דעת מרן כשיש מחלוקת פוסקים וזוהר. וכ"כ הט"ז בסימן קמ"א ס"ק ג, שהב"י הכריע כדעת האוסרים.

ה. פסיקתם של הרמ"א ואחרוני אשכנז

הדרכי משה קמא, א כתב: "ובמהרי"ל (הל' קריאת התורה סע' ג) כתב דנוהגין לקרות סומא לספר תורה ולי נראין דברי בית יוסף". מבואר שדעת הדרכי משה לפסוק כדעת הב"י.

אמנם בסימן קלט סעיף ג פסק הרמ"א כדעת מהרי"ל שאפשר להעלות סומא לתורה כמו שמעלים עמי הארצות לתורה, ואין הבדל בין סומא לעם הארץ אלא יש להם את אותו הדין. וז"ל השו"ע שם: "סומא אינו קורא, לפי שאסור לקרות אפי' אות אחת שלא מן הכתב, (ומהרי"ל כתב דעכשיו קורא סומא, כמו שאנו מקריין בתורה לע"ה)". כדי ליישב את הסתירה מתרץ בשו"ת יבי"א ח"ט חאו"ח סימן פג, שלהלכה הסכים הרמ"א מדינא למרן, אכן בשו"ע כתב הרמ"א את דעת מהרי"ל שהמנהג באשכנז

להקל להעלות סומא אף שלדעתו הוא נגד הדין. וכן מוכח שדעת הרמ"א כדעת הב"י ממה שכתב עוד בדרכי משה קלה, ד: "ובמהרי"ל (הלכות קריאת התורה) דנוהגים לקרות עם הארץ לספר תורה אף על פי שאינו יודע לקרות כלל עם שליח צבור ולקמן סימן קמא אות א, יתבאר לך דלא נראין דברי מהרי"ל". הנה מבואר שהרמ"א מסכים לדינא כדברי הב"י ורק העיד על מנהג אשכנז. וכ"כ ערוך השולחן קלט, ז. וכן הוסיף עוד הרב דוד יוסף בספרו ארחות מרן בעמוד 402 בשם הגהות והערות על השלחן ערוך החדש (שם באות יח), כתב שמ"ש בשו"ע בסימן קלט בסוגרם בשם מהרי"ל, היא תוספת מבעל הבאר הגולה, ואין זה מדברי הרמ"א.

אולי יש להביא עוד ראייה מסימן קמא סע' ב ששם השו"ע פוסק שהעולה לתורה חייב לקרוא יחד עם הבעל-קורא, ואם אינו עושה כן ברכותיו לבטלה, אבל לא ישמיע לאזניו, והרמ"א מוסיף שאפילו משמיע לאזניו אין לחוש, וכמו שכתב בדרכי משה קמא, ב. כלומר, הרמ"א סתם כאן שיש להחמיר לקרוא יחד עם הבעל-קורא, ומה שכתוב בסימן קלט שמעלין סומא לתורה כמו שמעלים עמי הארץ אין זה מדברי הרמ"א. אבל הביאור קמא, ב ד"ה לבטלה כתב לדחות את הראייה שכתבת. בתירוץ הראשון כתב שהרמ"א סמך על מה שכתב להקל בסימן קלט סע' ג. ובתירוץ השני והעיקרי בדעת הרמ"א כתב שהרמ"א היקל רק לענין סומא ועם הארץ, שאם לא יקראום לעולם הם יתביישו מאוד וגם יבואו לידי מריבות, אבל אדם שבקי בקריאה חייב לקרוא יחד עם הבעל-קורא. וכ"כ הלבוש אורח חיים קלט, ב, "ומי שאינו יודע לקרות יש למחות בידו שלא לעלות לספר תורה כלל, ואם הקהל צריכין לזה שאינו יודע לקרות כגון שהוא כהן או לוי ואין אחר זולתו, ואם כשיקרא לו הש"ץ מלה במלה יודע לאמרה ולקרות עם הכתב, יכול לעלות ואם לאו לא יעלה".

אמנם המשנ"ב קלט ס"ק יב-יג הבין שדעת הרמ"א שבזמן הזה שנוהגים שיש בעל-קורא והוא קורא מתוך הכתב, לא מקפידים על העולה בין בסומא ובין בעם הארץ, אפילו אם אינו יכול לקרוא עם הבעל קורא מילה במילה מתוך הכתב מהטעם של שומע כעונה.¹³

13 וכתב בפסקי תשובות קלט, ו, "אך בעינינו על כל פנים שיועד לומר אחר הבעל קורא מילה במילה (בעל פה), ובוה יכול לעלות לתורה, אף שלמעשה אין אומר

לעניין דינא כתב הב"ח באות ב, שמכח המנהג יש להעלות עם הארץ לתורה וסומא תלמיד חכם. אבל סומא עם הארץ אין להעלותו לתורה. וז"ל:

מיהו נראה לי דוקא סומא תלמיד חכם אבל סומא עם הארץ אין לקרות כלל דאפילו אינו סומא לא היה ראוי לקרותו לכתחלה אלא כיון שנהגו לקרות עם הארץ אין לנו לבטל המנהג כי היכי דלא ליתו לאינצויי אבל סומא עם הארץ אין לקרותו לס"ת כלל.

והט"ז קמא ס"ק ג כתב להקל להעלות סומא אפילו עם הארץ וכ"ש תלמיד חכם, כדעת הלבוש דלא כב"ח שכתב שההיתר רק לסומא תלמיד חכם. וז"ל:

איתא בתוספתא וירושלמי במרדכי פ' בני העיר מביאה מעשה בר"מ שקרא מיושב בכה"כ של טבעון ונתנה לאחר וברך עליה ופריך שם זה קורא וזה מברך א"ר ירמיה מכאן שהשומע כקור' וא"כ למה לא נימא גם כן דאחר מברך והחזן קורא... וכתוב בלבוש שראה בפני גדולים שעלה סומא לתורה וכ"כ מו"ח ז"ל רק שהתנה שצריך שיהיה הסומ' ת"ח ולא ע"ה ומצד ההוכחה נלע"ד גם כן היתר גמור.

וע"ע פמ"ג במשבצות זהב ס"ק ג מ"ש על הט"ז בזה. וכן מ"ש ערוך השולחן קמא, ה על ראיית הט"ז בין לעניין סומא בין לעניין עם הארץ. וכ"כ מ"א¹⁴ קלט ס"ק ד, שמעלים גם סומא עם הארץ לתורה. וז"ל:

אחר הבעל קורא אלא שותק ומקשיב". וכ"כ המשנ"ב קלה ס"ק טו, והוסיף שגם בזה לא נהגו לדקדק היטב, ותולים שמן הסתם יכול לקרוא עם הבעל-קורא על כל פנים בעל פה. וכל זה דלא כערוך השולחן בסעיף ז שהבין בדברי המ"א קלט ס"ק ד ובסימן קלה ס"ק ה דבעינן שיקרא התיבות אחר הבעל-קורא. 14 ואם קראו לאדם לעלות לתורה באמצע קריאת שמע או במקום שאסור להפסיק, כתב מ"א קלה ס"ק ו, שיעלה לתורה ולא יקרא עם החזן אלא יצא יד"ח מדין שומע כעונה. ובשו"ת יחו"ד ח"ד סימן יא כתב שלא יעלה, ואין לנו אלא דברי מרן שפסק שכהן הקורא קריאת שמע לא יפסיק לעלות לספר תורה, ואפילו אם אין שם כהן אחר, ואפילו קראוהו בשמו לא יעלה. אבל אם קראו לו לעלות באמצע פסוקי דזמרא מביא שם מחלוקת אחרונים, וכתב הרב עובדיה להכריע שם שיעלה לתורה

וב"ח כתב וכבר נהגו לקרות סומא בפני גדולי עולם ולא מיחו כי סמכו על מהר"י מולין שפסק כך וכן נראה עיקר מיהו ע"ה אין לקרותו דאפי' לא הי' סומא לא היה לקרותו אלא שנהגו כך ולכן סומא ע"ה אין לקרותו עכ"ל ולא נהגו לדקדק בזה דמסתמא כל אדם יכול לקרות עם הש"ץ.

וכ"כ המשנ"ב בסימן קלט שם בשם האחרונים שנהגו להקל כדעת מהר"י ל (ולא חילק בין סומא תלמיד חכם לסומא עם הארץ). אבל לכתחילה נכון לא להעלותם לפרשת פרה ופרשת זכור. ומסביר בשעה"צ (אות ו) שהטעם הוא שהרמ"א בדרכי משה פקפק בדינו של מהר"י ל, ורק מפני שנהגו העולם להקל כתבו. לכן בפרשת פרה שיש אומרים שהיא מן התורה, ובפרט בפרשת זכור שלכל הדעות היא מן התורה, נכון להיזהר בזה. וכ"כ בשערי אפרים לענין סומא, ופשוט שהוא הדין לעם הארץ שאינו יכול לקרות עם הבעל-קורא מתוך הכתב. ואף שהמ"א כתב בשם המשאת בנימין להקל בעם הארץ לענין פרשיות אלו בודאי נכון להחמיר. מאידך הלבוש קמא, ג כתב לחלק בין סומא שאפשר להעלותו ונסמוך על הזוהר שיש דין שומע כעונה, לעם הארץ שאין להעלותו עד שידע לקרוא יחד עם הבעל-קורא מתוך הכתב. וז"ל:

ואני ראיתי נוהגין בהרבה מקומות ובמעמד גדולי הדור שקורין סומא לתורה, כיון שיכול לקרות מלה במלה עם הש"ץ, ואע"פ שקורין שלא מן הכתב, בשעת הדחק ולהפיס דעתו של סומא דלא ליתי לאינצויי, סומכים בזה על הזוהר... כיון דקיי"ל שומע כעונה הרי הוא שומע הקריאה מן החזן הקורא מתוך הכתב ומכוין ליה מלה במלה... מ"מ באחר שאינו יכול לקרות אפילו מלה במלה מתוך הכתב, אין לקרותו כלל לספר תורה כמו שכתבתי סי' קלט ס"ב,

---

ויקרא בלחש עם הבעל קורא כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה. דלא כמ"ש בסידור בית עובד (הלכות פסוקי דזמרה אות טז), שנראה לו שגם בפסוקי דזמרה לא יקרא עם השליח צבור, כמו שכתב המגן אברהם לגבי הפוסק בקריאת שמע. וכ"כ רבי יעקב סופר בכף החיים (סימן נא ס"ק כז) להכריע כהבית עובד. ואין הכרעתו נכונה לפע"ד, שכיוון שיש בזה חשש ברכה לבטלה לדעת כמה מהראשונים ומן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו, עדיף בודאי שיקרא עם השליח צבור.

שאינן אנו אחראין לעשות תקנה לעמי הארץ להפיס דעתם, אדרבה עלינו להרחיקם אם לא מפני חשש המחלוקת, אלא שבסומא הקילו ולא באחר, נראה לי.

וכ"כ ערוך השולחן קלט, ז בשם גדולי האחרונים להקל להעלות סומא לתורה אבל הוסיף שצריך הסומא לחזור אחר הקריאה של הבעל-קורא בעל פה. וז"ל:

וכן הכריעו גדולי אחרונים וכתבו דכבר נהגו לקרות סומא בפני גדולי עולם ולא מיחו (ב"ח ומג"א סק"ד וט"ז בסי' קמ"א סק"ג וא"ר סק"ה) מטעם דכיון דהאידינא קורא הש"ץ ולא העולה בעצמו אין חשש בזה אך עכ"פ בעינן שיקרא התיבות אחר הש"ץ...

לגבי עם הארץ כתב בסימן קמא סע' ה שאם אינו יכול לומר עם הבעל-קורא מילה במילה יש לסמוך על הפוסקים שסוברים שיש דין שומע כעונה. וכתב פרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן קלט ס"ק ב, שלכל הדעות אין להעלות לתורה סומא חרש שאינו שומע, דלא שייך שומע כקורא.

מבואר כי מנהג אשכנז שמעלים אדם סומא לקריאת התורה, והוא מברך על הקריאה ועונים אמן על ברכתיו ואין זה בכלל אמן יתומה חס ושלום, ואין שום חשש של ברכה לבטלה - כיוון שסומכים על הכלל של שומע כעונה. ויש מהפוסקים (ערוך השולחן בדעת המ"א) שהקפידו שהסומא יחזור אחר הבעל-קורא בעל פה על הקריאה. ויש מהפוסקים (משנ"ב, ופס"ת גם בדעת מ"א) שהסומא לא צריך לחזור אחר הבעל-קורא בעל פה, אלא שומע, מקשיב ושותק. ויש מי שכתב (הב"ח) שאין להעלות סומא עם הארץ.

ולגבי עם הארץ - ראינו שמנהג אשכנז כמו שמעיד המהרי"ל והביאו הרמ"א ועוד להקל בזה ולהעלות אותו לקריאת התורה. וכ"כ בשו"ת משאת בנימין סימן סב. וכ"כ בשו"ת בנימין זאב סימן רמה, שפשט המנהג בכל בתי הכנסת לפני רבנים גדולים להעלותו לס"ת, ומשום שחששו למחלוקת ושלא להכשילים שיבואו לפרוש מן הציבור. אמנם הלבוש הוא כמעט דעת יחיד הסובר שאין להעלות עם הארץ.

לגבי כל אדם - כתב הביאור הלכה בסימן קמא, שחייב לקרוא מתוך הכתב עם הבעל-קורא, ואם לא יודע לקרוא מתוך הכתב לא יעלה.

ו. פסיקתם של השו"ע ואחרוני ספרד

באופן כללי מרן פסק בסימן קמא סעיף ב כדעת הרא"ש והטור, שהעולה לתורה אם אינו קורא בתורה בעצמו אלא שומע מפי הבעל-קורא, חייב לקרא בלחש עם הבעל-קורא, אחרת ברכתיו לבטלה. וז"ל:

לא יקראו שנים, אלא העולה קורא וש"צ שותק, או ש"צ קורא והעולה לא יקרא בקול רם, ומ"מ צריך הוא לקרות עם הש"צ, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, אלא שצריך לקרות בנחת, שלא ישמיע לאזניו.

עוד פסק מרן קמד, א, שהעולה לתורה צריך לקרוא מתוך ספר התורה ולא בעל פה, כדברי הגמרא בגיטין דף ס, דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בעל פה.

לגבי עליית סומא פסק מרן השו"ע קלט, ג כך: "סומא אינו קורא, לפי שאסור לקרות אפי' אות אחת שלא מן הכתב". כלומר, סומא אינו יכול להיות בעל-קורא. בנוסף לכך אם הוא עולה לתורה ורוצה לקרוא אסור לתת לו. אבל מרן בשו"ע לא ביאר לנו אם סומא יכול לעלות לספר תורה לברך ולשמוע ולשתוק ולצאת ידי חובה מהבעל-קורא מדין שומע כעונה. ולכאורה אין לנו ללכת אלא לבית יוסף ששם המקור לפסיקתו בשולחן ערוך. לפי מה שביארנו לעיל יהיה לנו בזה מחלוקת אחרונים, כי ראינו שיש מחלוקת אחרונים בדעתו של מרן מה פסק בב"י, אם פסק כהזוהר או כפשרה שעשה בין הזוהר לפוסקים. לכן דעת הרב עובדיה והרב משאש והרב חיים דוד הלוי¹⁵ ועוד אחרונים שדעת השולחן ערוך שאין להעלות סומא לקריאת התורה. ואילו לדעת הרב בן ציון אבא שאול ומהרי"ץ¹⁶

15 בספרו מקור חיים השלם פרק קכב העולים לתורה וסדרם הלכה יט.
16 וכן ראיתי בשו"ת יבי"א ח"ט חאו"ח סימן פג שכתב בשם שו"ת שאל האיש חאו"ח סימן ב, שאין שום הכרח בדעת מרן הבית יוסף והשו"ע שיהא סובר דאף האידנא שנוהגים שהש"צ קורא לכל העולים לס"ת אפילו לעמי הארצות גמורים, שאינם יודעים אפילו אות אחת ממש, שהסומא לא יעלה.

ועוד אחרונים שדעת מרן שאפשר להעלות סומא מפני שלא דחה לגמרן את הזוהר שיש דין שומע כעונה בקריאת התורה.
כעת נסקור בקצרה את דעות הפוסקים.

דעת הרב עובדיה בשו"ת יבי"א ח"ט אורח חיים סימן פג¹⁷ שמרן השו"ע סובר שהתקנה לעולה לתורה שהוא המברך והוא בעצמו צריך לקרוא מתוך הכתב, ואפילו קורא בלחש אחר הבעל-קורא שפיר דמי. שאם מרן היה סובר שיש דין שומע כעונה אז כל אחד מהקהל היושבים בבית הכנסת ושומעים את קריאת התורה יוכל לברך על קריאת התורה ולא דווקא העולה לתורה. וכיוון שאין מנהג ברור בירושלים ובשאר ארץ ישראל, ודברי האחרונים סותרים זה את זה, יש להעמיד הדבר על עיקר הדין כדעת מרן שאסר להעלות סומא לספר תורה, אפילו כשהשליח ציבור קורא¹⁸.

כ"כ החיד"א בספר לדוד אמת, שבמקומות אלו שנהגו לפסוק כמו מרן, אין להעלות סומא אפילו תלמיד חכם לספר תורה. (וכ"כ בספר ברית כהונה לרבי משה כלפון הכהן מערכת ס אות ט, שהמנהג בג'רבא שסומא אינו עולה לתורה. וע"ע התפילה והלכותיה להרב זכאי בסימן ד הלכה ט). ומביא בשם שו"ת ויקרא אברהם, ומיהו אם כבר העלו סומא לס"ת בשבת ויו"ט יוסיפו להשלים עולים להשלים מנין שבעה, אבל אם קראוהו כבר בשני ובחמישי, מאי דהוה הוה, כי בספק ברכות אזלינן לקולא אפילו נגד מרן. וכן במקום שנהגו להעלות ע"ה גמור לס"ת, אין לנו כח לאסור להם להעלות סומא לס"ת. וכן הביא בשם שו"ת תעלומות לב ח"א האו"ח סימן ג, שבמקומות שנהגים כדעת מרן, בא"י ובערי המערב, אין ראוי להעלות לתורה סומא אפילו ת"ח, אבל אם עלה לא ירד, ואין נכון לגעור בו כי יש לו על מה לסמוך.

וראיתי עדות מעניינת בספר ארחות מרן בעמוד 399 להרב דוד

17 וע"ע שו"ת יביע אומר חלק ט - אורח חיים סימן פז אות א הערות על ספר תעלומות לב. וכן בסימן פח אות ו הערות על ספר "נוה שלום" להרה"ג ר' אליהו חזן. וכן בסימן קח אות עד בהערות על הספר אור לציון. וע"ע שו"ת יחו"ד ח"ד סימן יא.
18 אבל זקן שקמו עיניו מלראות, גם לדעת הרב עובדיה בחזו"ע על שבת רשאים להעלותו לקריאת התורה. וכ"כ הרב רצאבי יצחק בשו"ע המקוצר קכב, יט, רק כתב שאין כן מנהג עדת תימן.

יוסף: "שפעמים היה מניח לסומא אחד לעלות לתורה, והיה אותו סומא יודע לחזור מילה במילה אחר קריאת השליח ציבור, והיה מפציר מאוד שיעלוהו לתורה מחמת יום הזיכרון של הוריו". וכ"כ הרב משה לוי זצ"ל בשו"ת תפילה למשה ח"ו סימן טז עמוד קעב. וע"ע שם מ"ש לחלק בין שבתות וימים טובים שאפשר להוסיף על העולים בשונה מימות החול, בשני וחמישי שאי אפשר להוסיף עולים, נראה שיכוון החזן כאילו הוא עולה.

לגבי עליית עם הארץ לתורה, כתב בסיכום התשובה בשו"ת יחור"ד ח"ד סימן יא, העולה לספר תורה חייב לקרוא בפיו בלחש עם השליח צבור, ואינו יכול לצאת ידי חובה בשמיעה בלבד מטעם שומע כעונה, שבקריאת ספר תורה יש דין מיוחד לקרוא בעצמו. ואם אינו עושה כן יש לחשוש שבכוחותיו הן ברכות לבטלה. ואולי אפשר לומר שהרב עובדיה ביבי"א בח"ט חאו"ח סימן ק"ח אות עד, נוטה יותר להקל להעלות עם הארץ לתורה כדעת הזוהר, ורק לגבי סומא החמיר משום שאינו ראוי לביילה. ובפרט במקום שכך המנהג כמ"ש שם סימן פג.

הרב שלום משאש הבין בדעת מרן הב"י והשו"ע כמו הרב עובדיה שאין להעלות סומא לתורה. אבל להלכה פסק בשו"ת שמש ומגן ח"א חאו"ח סימן יא, שהמנהג היום להעלות סומא לספר תורה ומברך ושומע, וכן נוהגים בכל העולם בחו"ל ובא"י שמעלים לתורה גם מי שאינו יודע לקרוא גם בלחש עם השליח ציבור, ואפילו אנשים כאלה שבקושי יודעים לברך וצריכים עזרה עולים ומברכים. וסומכים על הט"ז והפר"ח, על האשכול והאגודה והנימוקי יוסף, וכן על הזוהר בהבנת הב"י ששומע כקורא. וכתב עוד:

ובאמת פלא על הראשל"צ (הרב עובדיה יוסף) שהוא יודע ורואה בבתי כנסיות שכל העם מקצה עולים לס"ת ואיך מניחם לברך ברכה לבטלה לפי דעתו, והאמת הוא דיש למנהג על מה לסמוך, ובפרט שאין דרך אחרת מפני דרכי שלום.

וכ"כ הרב יעקב סופר בספרו כה"ח קלט, טו, דכיוון שיש מנהגים חלוקים בזה, וקיי"ל במקום מנהג לא אמרינן סב"ל, הנוהגים לקרוא סומא לספר תורה יכולים להחזיק במנהגם. וכ"כ הרב חיים דוד הלוי בספרו מקור

חיים השלם קכב, טז, שכבר פשט המנהג להעלות אפילו בני אדם שאינם מכירים בצורת האותיות. ובהלכה יט כתב בשם הרב נתיבי עם, "ועתה פשוט המנהג בירושלים שסומא עולה לספר תורה דלא כפסק מרן". וכ"כ בשו"ת מענה לשון בסימן י' שדעת הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל שהמנהג בא"י לעלות סומא, ולכן מצוה עלינו לעשות כמנהגם. וכ"כ הרב זכאי בספרו התפילה והלכותיה סימן ד הלכה יא, שנוהגים להעלות לתורה גם עמי הארץ שאינם יודעים לקרוא מפני דרכי שלום.¹⁹ וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר חלק יא סימן י' אות ב בהתייחסו לפסק של הרב מכלוף אבוהצירא, הרב הראשי של העיר מרקש במרוקו, שבא"י אין להעלות סומא כפסק מרן השו"ע. שמביא בשם הפחד יצחק שגם אצל קהילות הספרדים התפשט המנהג להעלות סומא אפילו עם הארץ. וז"ל:

לזאת אוסיף לצטט לו מהכתוב בזה גם בספר פחד יצחק ערך סומא, וז"ל: וב"ח כתב וכבר נהגו לקרות סומא בפני גדולי עולם ולא מיחו כי סמכו על מהר"י מולין וכן נראה עיקר וכו' ובשנת תל"ח החכם סומא ר' בנימין אשכנזי מפראגא שבין שתי שנים היה סומא מפני הוארי"ל, בכל קהלות אשכנזי ובכל קהלות איטליה קראו אותו לס"ת, וכן במודנא קראו ר' אשר לוי לס"ת סומא אעפ"י שלא היה ת"ח וכו'. ובעיר פירארא מעשים בכל יום לקרות בתורה אפילו סומא ע"ה עכ"ל. הרי לנו עדות נאמנה להתפשטות המנהג אצל קהילות הספרדים די בכל אתר לקרוא סומא לס"ת גם לרבות בהרבה גלילות בחו"ל (על קהילות האשכנזים אין צורך להוכיח שקורים לסומא כי הרי יוצאים ביד רמ"א), ועל כן לפי דעתי לא טוב עשה בעמיו אותו ת"ח (שמזכיר בספרו) שבייש את הסומא הת"ח ומנע בעדו בריש גלי מלעלות לתורה, והוא רחום יכפר.

וכן העידו על המנהג בארץ ישראל הגאון מרא דארעא דישראל מהר"א יצחקי בשו"ת זרע אברהם (חאו"ח סי' ו) וכבר נתפשט המנהג בכל תפוצות ישראל שהש"צ מקרא בתורה לכל אפילו למי שאינו יודע אפילו אות אחת וסמכו על דברי בעל האשכול, שמותר להעלות סומא לס"ת כשעומד

19 ומביא שם בהערה 17 שכן כתב בשו"ת מעין אומר ח"א עמוד רכא סעיף צד בשם הרב עובדיה יוסף, שאם הוא דוחק שיעלוהו, יעלוהו.

ש"צ בצדו וקורא מן הכתב. וכ"כ הרב בנימין זאב והרב משאת בנימין, והאגודה, והלבוש, והב"ח. וכן נהגו העולם להקל בכל ענין בין בסומא בין בכל עם הארץ שאינו יודע לקרוא כלל. וכמ"ש הרמ"א בשם מהרי"ל. וכן הנהיג הרב בעל כנה"ג ע"פ הוראה זו. ע"כ. ומבואר שגם בא"י אתרא דמין מקילים להעלות לס"ת סומא ע"י קריאת ש"צ. וכן הגאון מהר"י עטייה בספר רוב דגן (אות לטובה אות לא) הביא דברי הט"ז ומג"א שחלקו על מרן, וכן כתב הכנה"ג, וסיים, "וכן שמעתי מפי מגידי אמת שבכל ארץ ישראל נוהגים האינדא להעלות סומא לס"ת אפילו לכתחלה, אף שהמקום הוא אתרא דמין, ומעשה רב". עכת"ד. וכ"כ בספר שמח נפש (מע' סומא), וז"ל: "ומנהגינו פעה"ק ירושלים ת"ו שהסומא עולה לס"ת ומברך, כפי עדות ספר התקנות (דף מח)".²⁰

ז. מנהג תימן

באשר למנהג, יש סתירה בשו"ת פעולת צדיק למהרי"ץ, בין תשובה בחלק ב סימן רסט לבין תשובה בח"ג סימן קצד. ונחלקו הרב רצון ערוסי והרב יצחק רצאבי בדעתו של המהרי"ץ, אבל פשוט לכולם שמנהג תימן שהעולה לתורה הוא הקורא בתורה בעצמו.

וזו הסתירה: בשו"ת פעולת צדיק חלק ב סימן רסט כתב מהרי"ץ בצורה נחרצת שמנהג תימן שאין להעלות סומא לקריאת התורה וכפסק השו"ע, וכן הוא מנהג תימן. וזה עיקר לשונו: לדעת השו"ע אין להעלות סומא לקריאת התורה גם בזמן הזה שיש בעל-קורא, דכיון דנחשב אחד מהעולים אף שהש"צ קורא אינו עולה למנין לא לג' ולא לז'. וכיון דאינו מחויב לקרות בתורה אינו נחשב בכלל המנין וכן הסכמת רוב האחרונים וכן המנהג. וכל שכן לדין דהעולה עצמו הוא הקורא אפילו לדעת הרמ"א אינו עולה לס"ת. ואין לשנות המנהג הפשוט כאן בכל ארצות תימן. ועוד דקי"ל ספק ברכות שב ואל תעשה ר"ל כשיש מחלוקת בפר' ומחלוקתם נמשך גם לענין ברכות אין לקרותו דמכניס עצמו בספק ברכות דהוי ספק לא תשא ולחומרא.

אמנם בשו"ת פעולת צדיק חלק ג סימן קצד כתב להפך, וזה עיקר

²⁰ כל זה הובא בשו"ת יבי"א ח"ט סימן פג. וכן כה"ח סופר בסימן קל"ט אות ט"ו הביא את הפוסקים הנ"ל שמעידים על המנהג.

לשונו: ומעתה יצא לנו מזה דגם סומא או עם הארץ יכול לעלות לס"ת ולברך כיון שהש"צ הוא הקורא ולחשש ברכה קי"ל שומע כעונה. ומ"ש מר"ן בסי' קלט סעיף ג וז"ל: "סומא אינו קורא לפי שאסור לקרות אפי' אות אחת שלא מן הכתב" עכ"ל, היינו כשהסומא עצמו קורא מטעם דברים שבכתב וכו' וכמו שברור מל' מרן שכ' סומא אינו קורא לא כשהחזן קורא דאז סלקא לה חששת דברים שבכתב... וגם לגבי עם הארץ כתב, נמצא לפ"ז דאין הקפידא רק כשע"ה הוא הקורא ולעולם דיכול לעלות כשהש"צ קורא. ובסיכום תשובתו כתב:

הנה כללנו לך הנה דעות הפו' האוסרים והמתירים וכבר פשט המנהג בכל בתי כנסיות בפני גדולים שלפנינו להעמיד ע"ה לס"ת אף שאינו יודע כלום ומקריין אותו תיבה בתיבה ויש שעולים והחזן קורא וכיון דנהוג נהוג והוא מיוסד ע"פ הפו' שלפנינו (שכתבנו). ועוד דיש בזה תווך שלום בין העם כי אם יראו ע"ה שאנו מרחיקין אותם ח"ו יבאו ח"ו לידי מרד ויפרשו מלהשתתף עם הצבור בכל עניניהם וכיוצא בזה מצינו כמה דברים.

דעת הרב רצון ערוסי במאמרו "הסומא וקריאת התורה בציבור" שהעיקר כתשובה שבחלק ב. וז"ל:

אם כן אפוא יהודי תימן ששמרו על מנהג המשנה והתלמוד עד עצם היום הזה שהנקרא לקריאת התורה בציבור, הוא הקורא בתורה בעצמו, ולא קלטו את המנהג להזמין עם-ארץ לקריאת התורה, אם כן בודאי שלא קלטו את ספיח המנהג האשכנזי שמזמינים סומא לקריאת התורה בציבור.

ועיי"ש את כל ההוכחות שהביאו אותו למסקנה זו, שמנהג תימן שאין להעלות עם הארץ וכן סומא לקריאת התורה. וכ"כ הרב קאפח בהלכות תפילה פי"ב הלכה ה בשם הרב שבלי הלקט לגבי מי שלא יודע לקרוא. וז"ל: "שמי שלא יודע לקרא בתורה, אין לו לעלות לקריאת התורה, והוא פטור מקריאת התורה, שאינה חובת כל אדם, ולכך לא יקרא אלא מי שיודע לקרות".

אמנם הרב רצאבי בשו"ע המקוצר באורח חיים כב, יט, סובר שדעת

מהר"ץ כמו שכתב בחלק ג,²¹ שסומא עולה לתורה ומברך והחזן קורא. וכתב שם עוד שכן דעת השו"ע. וכ"כ בשו"ת יבי"א חאו"ח ח"ט סימן פג, שמהר"ץ חזר בו, והעיקר להקל כדעת הט"ז. ודעת הרב רצאבי שם שמנהג תימן הוא כמו שכתב הרב ערוסי שמי שעולה לתורה הוא קורא. אבל מקיים את מה שנוהגים להעלות לתורה עם הארץ שאינו יודע לקרות, מדין שומע כעונה, רק שעדיף לכתחילה שיאמר עם החזן בלחש, אא"כ נמנע מעצמו מחמת הבושה. וכן הדין לגבי סומא שיכול לעלות ולברך, והחזן יקרא במקומו.

ח. לסיכום

עליית עם הארץ – יש אומרים שאין להעלותו אלא אם כן קורא בלחש מתוך ספר התורה. יש אומרים שהמנהג להעלות עם הארץ לתורה. **עליית סומא** – יש אומרים שאין להעלות סומא לתורה וכך היא דעת מרן. ויש אומרים שאף שדעת מרן שאין להעלות סומא, המנהג בא"י ובחו"ל להעלות סומא לתורה. לכו"ע ביום הזיכרון לאביו יש להעלותו ולעשות לו נחת רוח.

והנלע"ד, כיוון שהאיסור של דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בעל פה לדעת חלק מן הראשונים עכ"פ הוא רק מדרבנן, והפסוק הוא רק אסמכתא בעלמא. וכיוון שמדובר במחלוקת אחרונים בדרבנן, ויש אחרונים שהבינו בדעת מרן שסומא יכול לעלות לתורה, לכן יש להקל לסומא לעלות לתורה. וכן הוא המנהג כמו שהעידו הרבה אחרונים שכך היה המנהג בא"י אתריה דמרן להעלות סומא לתורה. ובפרט ביום הזיכרון להוריו, שיש לו נחת רוח גדולה, ויהיה לו בושה גדולה, כאשר אינו יכול לעלות לתורה כמו כולם, יש להעלותו בשופי לקריאת התורה, ואין שום חשש של ברכות לבטלה, ויש לענות אמן על ברכותיו. ופשוט שלכו"ע אם עלה אין להורידו ולביישו, כי יש לו על מה לסמוך. וכן לכו"ע במקום שיש מנהג להעלות סומא לתורה רשאים להמשיך במנהגם ואינם צריכים לשנות מנהגם. וכ"פ הרב אור לציון ח"ב עמוד פו סעיף ו, שלכתחילה אין להעלות סומא לתורה, אבל במקום שנהגו רשאים להמשיך במנהגם.

21 איני זוכר את המקור המדויק לדברים אלו, אבל אני בטוח שזו הבנתו בדעת מהר"ץ.

וכ"כ כה"ח בסימן קלט אות טו. וכ"כ בשו"ת יבי"א ח"ט האו"ח סימן פג. וכ"כ הרב דוד יוסף בשו"ת אוצרות יוסף סימן ג. וה"ה לגבי עליית עם הארץ לתורה שהמנהג להקל בזה, אף שעכ"פ לכתחילה יש ללמדם לקרוא מתוך הכתב כמ"ש מרן בסימן קמא. וכתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ט ה"ו בהערה אות ו), שאפשר לענות אמן על הברכות שמברך גם הסומא וגם עם הארץ. וז"ל: "לא ראיתי תלמידי חכמים שנמנעים מלענות אמן על ברכותיהם של אלו שאינם יודעים כלל לקרוא בלשון הקודש וה"ה לסומא". וכ"כ בשו"ת נחלת לוי להרב אסי הלוי בסימן ה, שרשאי לענות אמן על ברכותיו של עם הארץ. והטעם הוא: כשם שהקילו לסומא לעלות אף שאינו קורא עם החזן, הוא הדין לגבי ברכותיו של עם הארץ שיש לענות אמן. ובפרט כי עניית אמן יותר קלה מעניין עליית סומא לתורה. וגם לאוסרים עליית סומא לתורה, מכל מקום לגבי עניית אמן הוי בכלל ספק אמן ולא ספק ברכה לבטלה, ובזה יש מקום לסמוך על המקילים במילתא דרבנן, כי יראה הרואה בביאור"ל בסימן רטו ד"ה ואסור לענות, דכתב שמותר לענות אמן בספק אמן לקולא, רק שאינו חייב. ואף שלהלכה אין לענות על ספק אמן, מכל מקום חזי לאיצטרופי לתת סמך למנהג להקל, שסמכו על המקילים לענות. וגם יש כאן ספק ספיקא, שמא כן יקרא עם החזן, ושמא כמקילים לענות על ספק אמן. ויש עוד ספק שמא כפוסקים הסוברים שיכול עם הארץ לעלות לספר תורה ולצאת ידי חובה מדין שומע כעונה. ולסיכום כתב, מותר לענות אמן אחר העולה לתורה שהוא עם הארץ. וגם באופן שודאי אינו קורא עם החזן, מותר לענות אחריו אמן. וצור ישראל יצילנו משגיאות אמן. ויקטור חי בוחניק, סיוון תשע"ו.